

ПРО ЗАСОБИ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ОХОРОНИ ПРАЦІ

У статті висвітлені деякі особливості навчального процесу у підготовці майбутніх фахівців з охорони праці. Актуалізовано питання ефективності донесення необхідної інформації з питань загальної та виробничої безпеки, особливостей професійної діяльності фахівців з охорони праці у процесі їх фахової підготовки. Розкрито комплекс засобів навчання під час викладання фахових дисциплін у процесі теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців з охорони праці на прикладі діяльності підрозділів Національного університету цивільного захисту України. Деталізовано особливості організації виїзних занять на підприємства регіону та занять із залученням фахівців практичної та управлінської сфер, використання у навчальному процесі спеціалізованих аудиторій і лабораторій. Наголошено, що організація роботи з будь-яким видом засобів навчання вимагає належної підготовки, знання прийомів їх використання.

Ключові слова: підготовка фахівців з охорони праці, засоби навчання, натуральні об'єкти, виїзні заняття, спеціалізовані аудиторії, об'єми та друковані наочні посібники, фотографії, динамічні таблиці, умовні графічні зображення, комп'ютерна техніка.

Через запровадження в Україні міжнародних стандартів особливості навчання майбутніх фахівців з охорони праці вимагають систематичного удосконалення. Професійна діяльність майбутніх фахівців з охорони праці має інтеграційний характер, оскільки належить до складної групи нечисленних професій, що функціонують водночас у кількох системах, а саме “людина – техніка”, “людина – людина” та їх модифікації. Відомо, що запорукою ефективного навчання є зацікавленість, однак під час набуття знань щодо охорони праці цікавість в очах слухачів, на жаль, наявна не завжди. Можливо, саме в цьому полягає одна з причин нехтування правилами безпеки у трудовій діяльності та повсякденному житті. Саме тому за будь-яких умов необхідно робити все, щоб кількісно та якісно донести необхідну інформацію, орієнтовану на збереження життя, здоров'я та працездатності людини як у процесі трудової діяльності, так і у повсякденному житті, що набуває особливої значущості у підготовці безпосередньо самих фахівців з охорони праці.

Різні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців є предметом вивчення багатьох науковців, серед яких найбільш відомі С. Архангельський, І. Бех, Н. Бібік, І. Зимня, Е. Зеєр, І. Зязюн, М. Євтух, Н. Ничкало, О. Савченко, К. Ткачук, Г. Троцько, С. Харченко, О. Хуторський, О. Шапран та ін. Теоретико-методологічні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців з охорони праці досліджують Е. Абільтарова, В. Заплатинський, В. Зацарний, І. Каменська, І. Каньковський, О. Кобилянський, Л. Мимрик, В. Носаченко, О. Третяков та ін.

Метою статті є розкриття можливого комплексу засобів навчання під час викладання фахових курсів у процесі теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців з охорони праці.

Відповідно до Профільної спеціалізованої освітньо-професійної програми підготовки бакалавра галузі знань 26 “Цивільна безпека” спеціальності 263 “Цивільна безпека” спеціалізації “Охорона праці” досягнення високих результатів навчання майбутніми фахівцями з охорони праці має реалізуватися завдяки професійно- та проблемно-орієнтованому навчанню, лабораторній практиці та самонавчанню. Під час викладання навчальних дисциплін обов'язковою та вибірковою частини змісту навчання необхідним є наявність технічних і наочних засобів, вимірювальних приладів, спеціалізованих аудиторій і лабораторій.

Відомо, що ефективність навчального процесу залежить від забезпечення його наочності. Розкрити зміст матеріалу, що вивчається, створити у присутніх в аудиторії необхідні уявлення, розвивати їхнє професійно спрямоване мислення неможливо без наочних засобів навчання.

Засіб навчання – це матеріальний або ідеальний об'єкт, “розміщений” між педагогом і тим, кого він навчає, що використовується для засвоєння знань, формування досвіду пізнавальної та практичної діяльності. Засіб навчання суттєво впливає на якість знань слухачів, їх розумовий розвиток і професійне становлення.

На сучасному етапі в системі освіти широко використовуються такі засоби навчання, як об'єкти навколишнього середовища в натуральному вигляді або препаровані для навчальних завдань; діючі моделі (у цьому контексті машин, механізмів, апаратів та ін.); макети і муляжі (технічних установок, споруд тощо); прилади і засоби для демонстраційних експериментів; графічні засоби (рисунок, карти, схеми); технічні засоби навчання (навчальні кінофільми, радіо- і телепередачі, звуко- і відеозаписи); підручники і навчальні посібники; засоби контролю знань і умінь слухачів; комп'ютерна техніка. Наведений перелік не є вичерпним, але він містить найбільш уживані з них.

Володіючи високим ступенем наочності, засоби навчання дають можливість організувати передачу інформації на такому рівні, який є необхідним і доступним саме для конкретної категорії тих, хто навчається. Застосування засобів навчання на занятті дозволяє педагогу вирішувати такі дидактичні завдання, як більш повне і глибоке розкриття сутності досліджуваних об'єктів, явищ і процесів; найбільш повна реалізація у процесі навчання основних принципів дидактики; ефективна організація навчально-пізнавальної діяльності слухачів на всіх етапах заняття з опанування знань, умінь і навичок; встановлення зовнішнього і внутрішнього зворотного зв'язків, на підставі яких можна здійснювати коригування процесу, зокрема професійної підготовки [2].

Для набуття правильних уявлень про предмети і явища та розуміння слухачами певних процесів у якості наочних посібників повинні застосовуватися, насамперед, натуральні об'єкти. Як відомо, натуральними наочними посібниками можуть служити природні і виробничі об'єкти та процеси, зразки майна, інструментів, механізмів, технічних пристроїв, обладнання, предмети господарської діяльності, вироби, документи тощо [1].

У цьому контексті з метою удосконалення якості підготовки фахівців спеціалізації "Охорона праці" науково-педагогічними працівниками кафедри охорони праці та техногенно-екологічної безпеки Національного університету цивільного захисту України здійснюється організація низки виїзних і нетрадиційних занять із залученням досвідчених фахівців.

Серед підприємств, установ та організацій, які тісно співпрацюють із науково-педагогічним складом кафедри, сприяючи підготовці фахівців з охорони праці, – ВАТ "Турбоатом", ДП Харківський машинобудівний завод "FED", ТОВ "Nestle Україна", ПрАТ "Філіп Морріс Україна", ДП завод "Електроважмаш", ПФ "ТАЛС", ТОВ "Хлібозавод Салтівський", КП "Харківводоканал", ПрАТ "Харківський коксовий завод", ТОВ "Фармацевтична фабрика "Здоров'я", Спільне українсько-британське підприємство "Українська чайна фабрика ANMAD TEA", Харківський молочний комбінат – філія ПАО "Вім-Білл-Данн Україна", ТОВ "Лікєро-горілчанний завод "ПРАЙМ", Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка, Центральний парк культури та відпочинку ім. М. Горького, Стадіон "Металіст" та інші провідні компанії України Харківського регіону.

Так, у межах вивчення дисципліни "Виробнича санітарія" зі студентами та курсантами освітнього ступеня "бакалавр" проводяться виїзні заняття на функціонуючих підприємствах та установах, де виробничі процеси, які забезпечують їх діяльність, зумовлюють і характеризують наявність небезпечних і шкідливих факторів, що є одним із предметів вивчення виробничої санітарії і професійним інтересом для майбутніх фахівців з охорони праці.

Перебуваючи на території об'єкта, слухачі у реальному вимірі спостерігають умови трудової діяльності з наявністю різних шкідливих і небезпечних факторів, аналізують ефективність наявних систем і засобів захисту працівників від них та відповідні у зв'язку із цим особливості діяльності служби охорони праці підприємства. Можливість побачити, почути і відчувати особливості реального виміру майбутньої професійної діяльності яскраво демонструє студентам і курсантам актуальність обраного фаху, необхідність і потребу суспільства у таких спеціалістах. Підсумки подібних занять доводять, що завдяки їх організації не лише реалізується практична складова частина професійного становлення майбутніх фахівців, але й позитивно трансформується їх мотивація до навчання.

У логічній послідовності майбутні фахівці з охорони праці вивчають особливості виробничої санітарії під час занять із залученням досвідчених фахівців із гігієни праці та професійної патології. Лікарі-профпатологи та гігієністи детально і різноаспектно пояснюють особливості і наслідки впливу шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу на організм працівників, вчать аналізувати фактори не лише робітничих професій, а будь-яких сфер трудової діяльності, демонструють приклади етапності у розвитку професійних захворювань, підкреслюють не лише їх анатомофізіологічну, а й соціальну складову частину, звертаючи увагу і на фактори добровільного ризику сучасної молоді, яка виступає трудовим потенціалом держави.

У межах викладання дисципліни "Управління та нагляд у галузі охорони праці" в аудиторних умовах проводяться "Парламентські слухання "Про стан промислової безпеки та охорони праці". За процедурою, після жвавих обговорень і вичерпних аргументів підсумком заняття стає прийняття відповідних рішень із питань, що розглядалися. Беручи до уваги, що стенограма парламентських слухань розміщується на Веб-сайті Верховної Ради України, увазі колег Університету завжди пропонується фоторепортаж парламентських слухань "Про стан промислової безпеки та охорони праці" в аудиторних умовах.

У межах вивчення дисциплін "Профілактика виробничого травматизму й експертиза з охорони праці" та "Державне соціальне страхування від нещасних випадків і професійних захворювань на виробництві" до проведення занять залучаються начальники відділів Головного управління Державної служби України з питань праці у Харківській області та співробітники Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України в Харківській області. Подібні заняття завжди викликають ряд конструктивних питань, на які у режимі обговорення як слухачі, так і викладацький склад отримують вичерпні відповіді, що враховують особливості реформування галузі та нагальних проблем сьогодення.

Одним із кроків практичної взаємодії із соціальними інституціями вітчизняної сфери охорони праці, практичними підрозділами й органами управління у сфері охорони праці виступає й організація подібних занять зі студентами-магістрами у межах вивчення дисциплін "Діяльність міжнародної організації праці", "Державне управління охороною праці та техногенною безпекою", "Система управління охороною праці у галузі". Змістовно та компетентно проведені заняття з вичерпними відповідями фахівців на питання, що виникають у їх потенційних співробітників, залишають у студентів глибокє враження та надають їм можливість удосконалити знання про реальний вимір справ та особливості сфери охорони праці як в Україні, так і в інших державах. Основним завданням таких занять є поглиблення й закріплення теоретичних знань, здобутих в аудиторії та в процесі самостійної роботи, і переведення їх у тривалу пам'ять.

Проте, володіючи великими можливостями для одержання безпосередніх уявлень, натуральні об'єкти як група засобів наочності, з погляду вирішення навчальних завдань, інколи містять і надлишкову інформацію,

що може в окремих випадках (під час засвоєння понять, узагальнення і систематизації навчального матеріалу) знижувати ефективність навчання. Також до наочних засобів можна віднести не всі натуральні об'єкти. Останні можуть стати засобами навчання лише за певних умов – коли вони призначені для використання з навчальною метою і, за необхідності, спеціально перероблені [1].

Це спостерігається на заняттях в лабораторії з охорони праці, яка наявна на кафедрі охорони праці та техногенно-екологічної безпеки Національного університету цивільного захисту України й обладнана усім необхідним для проведення кількох десятків лабораторних робіт.

Необхідними технічними засобами, навчальними посібниками і зразками, наочними та інформаційними матеріалами з питань охорони праці та промислової безпеки оснащено і спеціалізовану навчальну аудиторію з охорони праці, яка створена відповідно до нормативних рекомендацій з організації роботи кабінету промислової безпеки й охорони праці, який на виробництві є організаційним і навчально-методичним осередком пропаганди знань, поширення позитивного досвіду щодо профілактики виробничого травматизму та профзахворювань, запобігання аваріям тощо.

Бібліотека цієї аудиторії містить законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці, типові внутрішні акти підприємств із відповідних питань, підручники, методичну та довідкову літературу. Окремо в ній згруповані спеціалізовані періодичні видання й інші інформаційні матеріали працезахоронної тематики: плакати; стенди; схеми; зразки засобів індивідуального захисту; знаки безпеки, що застосовуються на підприємствах; прилади та пристрої безпеки тощо. Аудиторію обладнано сучасною комп'ютерною технікою, усі відеоматеріали та програми тестування зберігаються в електронному вигляді на сервері.

Виділити найсуттєвіше в об'єктах спостереження, зберігаючи тривимірне їх відтворення, зосереджувати увагу слухачів на головному – допомогти в розумінні певного предмета або сутності процесів, що спостерігаються, дають змогу спеціальні (штучно створені) об'ємні наочні посібники: моделі, макети, муляжі [1; 2].

Застосування зазначених об'ємних наочних посібників дає можливість слухачам розглядати об'єкт з усіх його боків, звернути увагу на такі його деталі, які в натуральному предметі малопомітні, а іноді й зовсім недоступні для спостереження без спеціальної підготовки наочного посібника. Суттєвою відмінністю моделей є те, що вони передають зображення у зменшеному, дійсному або збільшеному масштабах зі збереженням схожості, пропорцій частин за деякої схематизації й умовності зображень.

За характером конструкції моделі та інші об'ємні наочні посібники поділяють на розбірні і нерозбірні, статичні й динамічні. Оскільки в навчанні часто вивчається динаміка процесів, роль динамічних наочних посібників особлива. Однак це не зменшує ролі статичних наочних посібників – макетів. Вони за своєю конструкцією є спрощеними порівняно з моделями, у них менш точно дотримані пропорції окремих частин, більшою мірою допущені умовність і схематизація. Оскільки макети застосовуються для ефективнішої передачі лише зовнішніх ознак об'єкта, їх не можна вважати універсальними під час вирішення певних навчальних завдань [1].

Як зазначено вище, ряд об'єктів для вивчення можуть бути оформлені як наочні зображення на площині: фотографії, рисунки, таблиці, плакати. Їх головна особливість – узагальнений характер зображень. Такі наочні засоби сприяють відображенню у свідомості слухачів конкретних предметів, формуванню уявлень про об'єкти, які не можна побачити через їх віддаленість, об'ємність, небезпечність чи з інших причин. Будучи засобом інформації про навколишній світ, фотографії є документальним засобом відображення дійсності. Застосування фотографій сприяє розвитку у курсантів і студентів спостережливості, уміння бачити найхарактерніше в об'єкті, що вивчається.

Широко використовується фотографування під час занять на виробництві [1]. Висока ефективність засвоєння матеріалу досягається тоді, коли після такого заняття оперативно готується фотовиставка, а також у разі використання фотознімків як роздаткового матеріалу. Використання фото сприяє обізнаності та ґрунтовному вивченню передового досвіду найкращих об'єктів, задіяних у навчальному процесі. Фотознімки, як і статичні екранні посібники, мають переваги над динамічними засобами наочності тоді, коли потрібно докладно розглянути об'єкт, що вивчається, зафіксувати певний момент процесу або явища.

Важливо зазначити, що з окремими предметами ознайомити тих, хто навчається, можливо лише за допомогою рисунків. Саме завдяки ним можна спрощено зобразити певні предмети і процеси, виділити головне, відтворити явища, які безпосередньо спостерігати неможливо.

Значне місце серед засобів навчання має використання друкованих наочних посібників, тому що за їх допомогою швидко демонструються якісно виконані зображення. Друковані наочні посібники забезпечують тривале експонування інформації без затемнення приміщення. Саме вони дають змогу вивести для засвоєння навчального матеріалу водночас кілька зображень, що є доволі важливим для порівняння й узагальнення навчальної інформації [1].

У процесі підготовки майбутніх фахівців з охорони праці часто виникає необхідність показати те чи інше явище у динаміці. Незамінними засобами навчання у такому разі є динамічні наочні засоби. Один із видів зазначених засобів – динамічні таблиці. Різновидом динамічних таблиць є таблиці на магнітній основі. Їх основна перевага полягає в тому, що на дошці можна швидко та якісно будувати різноманітні зображення, використовуючи готові елементи у вигляді аплікацій.

Особливе місце в навчанні посідають і умовні графічні зображення: ескізи, креслення, діаграми, плани, графіки, схеми. Вони, на відміну від реальних зображень і засобів натуральної об'ємної наочності, дають

змогу передавати мовою умовних знаків недоступну для безпосереднього сприйняття інформацію, власності об'єкта, що вивчається, його форму, просторове розташування окремих складових частин, їх взаємозв'язок і зробити узагальнення, систематизувати знання курсантів і студентів [1; 2].

Екранні засоби навчання (діапозитиви, кінофільми, відеофільми, телепередачі) вирізняються від інших наочних засобів, насамперед тим, що демонструються за допомогою технічних пристроїв. Вони дають можливість, які не завжди існують під час використання інших засобів наочності.

Важливі особливості кінофільмів, відеофільмів, телепередач – динамічність і єдність образу і слова. Вони дають змогу за короткий час не тільки передати велику кількість інформації, а й документальний матеріал, із яким важко, а іноді й неможливо ознайомити слухачів за допомогою інших джерел. Телепередачі та відеофільми порівняно з кінофільмами можуть мати більшу актуальність, оскільки показують події, що відбуваються останнім часом, тоді як кінофільми створюються у триваліші строки. Фільми, телепередачі можуть містити як увесь обов'язковий матеріал, необхідний для розкриття теми заняття, так і лише його частину. У першому випадку вони стають основним джерелом знань, у другому – допоміжним. Як допоміжні засоби навчання виступають кіно- та телевізійні. Їх включення у навчальний процес вимагає точної відповідності із попередньою роботою на занятті.

Завдяки відеоматеріалам майбутні фахівці з охорони праці знайомляться з біологічними, хімічними та іншими небезпечними речовинами і технологіями. Навчальні відеофрагменти максимально достовірно відтворюють характерні випадки, що трапляються в житті, на виробництві, демонструють явища, які на практиці відтворювати небезпечно або трапляються доволі рідко. Очевидно, що використання відеоматеріалів суттєво допомагає розширити кругозір слухачів, надає можливість діалогу, інтерактивного спілкування, моделювання реальних ситуацій тощо [1].

У наш час навчальна матеріальна база інтенсивно переоснащується на електронну основу. Сучасна електронна техніка дозволяє одразу на заняттях виробляти листівки, плакати (типу "Візитівка безпеки", "Збережи себе", "Безпека починається з тебе!", "Прості речі рятують життя", "Культура безпеки" тощо), проводити презентації (як викладачами, так і слухачами), курсанти і студенти можуть готувати статті для онлайн-енциклопедії, вести онлайн-зошити, можуть виконувати різноманітні завдання на власних комп'ютерах (планшетах), завантажувати цифрові підручники, використовувати розумні дошки, на яких можна писати просто руками, користуватися мережею Internet, переглядати навчальні фільми, здійснювати дистанційне навчання, використовувати віртуальне середовища.

Отже, використання комп'ютерної техніки надає широкі можливості для візуалізації інформації, моделювання найрізноманітніших ситуацій, гнучкості управління та індивідуалізації навчання. З її впровадженням змінюється технологія навчання, однак необхідність в інших засобах навчання не зникає [1]. Застосування різних засобів навчання докорінно змінює структуру занять, допомагає з більшою користю використовувати кожну хвилину навчального часу, максимально чітко викласти складний матеріал і забезпечити швидке і міцне його засвоєння, скоротити час на передачу інформації і контроль за її засвоєнням, збільшивши водночас тривалість самостійної роботи студентів [2].

Важливо також зазначити, що функціональні можливості кожного окремого засобу навчання дещо обмежені. Тому ні один із наочних посібників, взятий окремо, і навіть такий універсальний засіб навчання, як комп'ютер, не може замінити усіх інших засобів навчання. Тільки створення комплексу засобів може вирішити проблему наочності навчання, оснащення його відповідними засобами, що підвищують ефективність засвоєння матеріалу слухачами [1; 2].

Відтак у Національному університеті цивільного захисту України у підготовці майбутніх фахівців з охорони праці поряд з оригінальними пристроями, лабораторним обладнанням і наочними посібниками використовуються і сучасна комп'ютерна техніка, мультимедійне обладнання, відеоапаратура тощо. Практика доводить, що засоби навчання, будучи специфічними засобами педагогічної діяльності, примножують можливості педагога в організації навчально-пізнавальної діяльності слухачів як на занятті, так і у позанавчальний час під час самостійної роботи.

З огляду на вищезазначене слід акцентувати і на тому, що організація роботи з будь-яким видом наочних засобів вимагає належної підготовки, знання прийомів їх використання, а застосування екранних засобів – ще й підготовки технічних засобів навчання.

Питання ж про те, якими засобами наочності краще користуватися в навчальному процесі, – предметами в натурі, їх зображеннями або їх символами, – в кожному окремому випадку вирішується конкретно, залежно від завдань, які поставлені на занятті, й об'єктивних умов, у яких здійснюється навчальний процес. Таким чином, вибір тих чи інших засобів навчання у кожному конкретному випадку повинен відповідати завданням і змісту визначених питань, закономірностям процесу пізнання, дидактичним функціям засобів навчання і можливостям вибору цих засобів [1].

Водночас вивчення можливостей використання різних засобів навчання в освітньому процесі показує, що вони, незалежно від їх виду, мають задовольняти певні вимоги. Кожен із засобів навчальної діяльності повинен відповідати науково-педагогічним, естетичним, технічним, ергономічним, санітарно-гігієнічним і патентно-правовим вимогам. Дотримання цих вимог сприятиме створенню нового покоління засобів навчання, створенню їх комплексу, піднесенню ефективності навчання, зокрема у підготовці майбутніх фахівців з охорони праці в умовах сучасних тенденцій вищої освіти, що вимагають переорієнтації системи фахової освіти, яка існувала раніше.

Використана література:

1. Бочка С. В. Використання наочних посібників та інших засобів навчання в навчальному процесі на міських курсах / С. В. Бочка // Бюлетень науково-методичного центру навчальних закладів ДСНС України. – 2014. – № 22. – С. 9–15.
2. Майстренко В. Застосування засобів навчання у навчальному процесі / В. Майстренко // Українська педагогіка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukped.com/statti/profesijna-pedagogika/5241-zastosuvannya-zasobiv-navchannya-u-navchalnomu-protsesi.html>.

References:

1. Bochka S. V. Vykorystannya naochnyh posibnykiv ta inshykh zasobiv navchannya v navchalnomu procesi na miskykh kursakh / S. V. Bochka // Byuleten naukovo-metodychnogo centur navchalnykh zakladiv DSNS Ukrayiny. – 2014. – № 22. – С. 9–15.
2. Majstrenko V. Zastosuvannya zasobiv navchannya u navchalnomu procesi / V. Majstrenko // Ukrayinska pedagogika. – [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ukped.com/statti/profesijna-pedagogika/5241-zastosuvannya-zasobiv-navchannya-u-navchalnomu-protsesi.html>.

Шароватова Е. П., Морозов А. И., Малько А. Д., Цымбал Б. М. О средствах обучения при подготовке будущих специалистов по охране труда

В статье освещены некоторые особенности учебного процесса при подготовке будущих специалистов по охране труда. Актуализирован вопрос эффективности донесения необходимой информации по вопросам общей и производственной безопасности, особенностей профессиональной деятельности специалистов по охране труда в процессе их профессиональной подготовки. Раскрыт комплекс средств обучения при преподавании специальных дисциплин в процессе теоретической и практической подготовки будущих специалистов по охране труда на примере подразделений Национального университета гражданской защиты Украины. Детализованы особенности организации выездных занятий на предприятия региона и занятий с привлечением специалистов практической и управленческой сфер, использование в учебном процессе специализированных аудиторий и лабораторий. Отмечено, что организация работы с любым видом средств обучения требует надлежащей подготовки, знания приемов их использования.

Ключевые слова: подготовка специалистов по охране труда, средства обучения, натуральные объекты, выездные занятия, специализированные аудитории, объемные и печатные наглядные пособия, фотографии, динамические таблицы, условные графические изображения, компьютерная техника.

Sharovatova O. P., Morozov A. I., Malko O. D., Tsybal B. M. On the means of training in the preparation of future specialists in labor protection

The article highlights some peculiarities of the educational process in the training of future specialists in labor protection. The issue of the effectiveness of the delivery of the necessary information on the issues of general and industrial safety, the peculiarities of the professional activity of labor protection specialists in the process of their professional training is actualized. A set of teaching aids in the teaching of special disciplines in the process of theoretical and practical training of future specialists in labor protection on the example of units of the National University of Civil Protection of Ukraine is disclosed. Details of the organization of field classes for enterprises of the region and classes with the involvement of specialists in the practical and managerial spheres, use in the educational process of specialized audiences and laboratories are detailed. It is noted that the organization of work with any kind of training means requires proper preparation, knowledge of the methods of using them.

Key words: training of labor protection specialists, means of training, natural objects, fieldtrips, specialized audiences, voluminous and printed visual aids, photographs, dynamic tables, conditional graphic images, computer equipment.